Nr. 4.

PRZEWODNIK RÓLNICZO-PRZEMYSŁOWY.

Rok siódmy.

Doświadczaj a co dobre dzierż.

Leszno, dnia 15. Sierpnia 1843.

Spis rzeczy. *Instrukcya do urządzenia i oczynszowania włościan w dobrach najmiłościwiéj darowanych.* — *Tartak (z rysunkiem osobno załączonym).* — *Ceny na rok* 1841. *rozmaitych wyrobów cegielni pana Bolcego w Salcmünde, nad rzeką Salą, blisko Hali.*

Kiedy separacya gruntów włościańskich od dominialnych w W. księstwie poznańskiém, już prawie dokonana, i kiedy błogie jéj skutki w każdéj wsi i osadzie są widoczne; nie będzie zapewne rzeczą obojętną dla czytelników, szczególniéj tych, którzy kochają bliźniego i życzą mu dobrze: gdy się poda do ich wiadomości, o ile spojrzano na lud w królestwie polskiém i zajęto się jego losem w rozdarowanych dobrach:

Instrukcya
do urządzenia i oczynszowania włościan w dobrach najmiłościwiéj darowanych.

W wykonaniu artykułu 5. przepisów o urządzeniu dóbr przechodzących na własność prywatną, przez Najjaśniejszego Pana pod dniem $\frac{4}{16}$ Października 1835 r. Najłaskawiéj potwierdzonych, (1) w dążeniu oraz, aby dobrodziejstwa temiż przepisami dla włościan zamierzone pod względem ich uposażenia, urządzenia, oczynszowania i zamienienia z czasem na zupełnych właścicieli osad, zgodnie z wolą Najwyższą były spełnione, udziela się do postępowania w téj mierze następująca instrukcya:

Rozdział I.
Zasady urządzenia dóbr darowanych.

A. *Oddzielenie własności (separacya).*
Artykuł 1.

Wstępem do urządzenia dóbr, jest (stósownie do art. I. Najwyżéj zatwier-

(1) Art. 5. brzmi jak następuje: Przy ustanowieniu dochodu z gruntów włościanom oddanych, przyjęte będą za podstawę przepisy istniejące w królestwie względem urządzenia dóbr rządowych, z tém jednak zastrzeżeniem, ażeby dla témwiększéj ulgi włościan, przy każdéj wsi wykazano, naprzód: ile odbywane dotąd przez nich powinności wynoszą na jeden mórg gruntu miary nowo-polskiéj; jeżeliby się zaś okazało, że dotychczasowa opłata w powinnościach jest niższą od téj, jaka podług zasad rządowych przypadaćby mogła, w takim razie pierwszą utrzymać należy; a

dzonych przepisów z dnia $\frac{4}{16}$ Października 1835 r.) (2), oddzielenie posiadłości włościańskich od folwarcznych i innych, jakie się w przestrzeni dóbr urządzanych znajdują, a to tak dla usunięcia wszelkich między niemi rólnictwu szkodliwych wspólności, jak niemniéj dla nadania pod względem prowadzenia gospodarstwa ile tylko można najdogodniejszych dla każdéj posiadłości granic. Przystępując do czynności téj, trzymać się należy następujących głównych zasad:

a, Każda z oddzielnych posiadłości powinna otrzymać grunta, łąki i pastwiska, ile możności, w jednéj przestrzeni i w granicach prostych; — wszakże włościanie, ile to da się zachować, powinni być zostawieni przy posiadłościach dawnych.

b, Posiadłości włościańskie użyteczne, nie mogą być zmniejszone, ani też za lepsze grunta, łąki i pastwiska, gorsze im dane. Za posiadłość włościańską ma być uważane to wszystko, co regestr pomiarowy przy akcie podawczym właścicielowi dóbr wręczony, za należące do wsiów wskazuje.

c, Oddzielenie posiadłości powinno nastąpić za wiedzą i współdziałaniem Kommissyi rządowéj przychodu i skarbu co do posiadłości włościańskich, a co do posiadłości duchownych i miejskich, za wiedzą i współdziałaniem Kommissyi rządowéj spraw wewnętrznych i duchownych. Jeżeli to oddzielenie nastąpi za dobrowolném porozumieniem się, w tym razie zawartą być ma umowa piśmienna; — w razie zaś napotykania trudności, Kommissya rządowa przychodów i skarbu albo sama ostatecznie spory rozstrzygnie, gdzie jéj służy prawo, albo do ich usunięcia swojém współdziałaniem dopomoże, lub téż obmyśli środki do pogodzenia rzeczy.

d, Gdzie powiększenia gruntów włościańskich nietylko miejscowość dozwoli, ale i gospodarstwo folwarczne przez uszczuplenie przestrzeni znacznéj nie poniesie straty, powiększenie takowe przy oddzieleniu gruntów folwarcznych od włościańskich, jednocześnie zaprojektować należy.

e, Oddzielenie gruntów (czy urządzenie włościan zaraz po niém nastąpi lub nie), wykonane koniecznie być powinno w ciągu pierwszych lat sześciu, które w akcie podawczym, dokument darowizny stanowiącym, są wymienione.

f, Ażeby w razie zachodzących sporów z oddzielenia folwarków od wsi, było przekonanie: jakie grunta, łąki i pastwiska włościanie posiadali, a jakie w skutek oddzielenia dla nich przyznano; należy przez znawców z obu stron wyznaczonych, zrobić klassyfikacyą tak jednych jak drugich przestrzeni, przedmiotem sporu będących. Klassyfikacya

---

gdyby się okazała wyższą, to ustanowić ją podług zasad rządowych. Rząd królestwa polskiego wyda w téj mierze szczegółową instrukcyę, która zarazem wskazywać będzie warunki do oczynszowania włościan koniecznie potrzebne.

(2) Art. I. brzmi jak następuje: Wszystkie dobra przechodzące na własność prywatną, mają być, gdzie jeszcze nie dopełniono pomiaru, niezwłocznie pomierzone, wsie od folwarków oddzielone, i włościanie w nich osiedli tak urządzeni, aby każda osada miała sobie wyznaczoną najmniéj jednę włokę ziemi miary nowo-polskiéj. Posiadana dotąd przez włościan ilość gruntów, chociażby była większa nad zakreśloną powyżéj, ma przy nich pozostać; w przeciwnym zaś razie należy uzupełnić ilość brakującą, jeżeli miejscowość dozwoli i gospodarstwo folwarczne przez taki dodatek znacznéj nie poniesie straty.

ta odbyć się ma podług zasad z roku 1818. w załączonym wyciągu znajdujących się, (vide lit. *A.*)

Artykuł 2.

Odstąpienia od powyższych głównych zasad mogą być w przypadkach:

1. Gdy z położenia miejsca nie będzie można włościanom dać całéj posiadłości w jednéj nieprzerwanéj przestrzeni.

2. Gdy włościanie z takichże przyczyn nie będą mogli takiego samego gatunku gruntu i łąki przy oddzieleniu otrzymać, w jakim je dawniéj mieli.

3. Gdy wieś, która zajmując znaczną przestrzeń gruntów i niemogąc jéj zarabiać, zażąda zmniejszenia takowéj; lub téż gdy ta, w skutek ograniczenia dóbr lub z innych powodów, które przez Kommissyą rządową przychodów i skarbu za słuszne uznanemi zostaną, zmniejszoną im zostanie.

W przypadkach podobnych postąpić należy:

Ad 1. Jeżeli położenie w téj pozycyi przewidziane, pochodzić będzie z niemożności dania włościanom łąk razem z gruntami, wtenczas łąki byle tylko były w jednéj całości, mogą im być dane oddzielnie, lecz przytém zapewnić im wypada wszelkie dogodności pod względem dróg kommunikacyjnych i wygonów dla bydła.

Jeżeli zaś położenie miejsca niedozwoli, aby nietylko łąki, ale i grunta w jednéj nieprzerwanéj przestrzeni oddzielone były dla włościan, w takim razie można wieś podzielić na dwie lub więcéj części, czyli wsi oddzielnych, z których każda wszystkie dogodności gospodarskie, to jest: siedliska, ogrody, role, łąki i pastwiska w sobie mieć powinna. Części wsi w taki sposób od folwarku odgraniczone, nie mogą być mniejsze, jak na 5 osad rolnych.

Ad 2. Co do drugiego wypadku: Ponieważ często przy oddzieleniu gruntów folwarcznych od wiejskich zdarzać się może, że włościanie nieotrzymają takiego samego rodzaju gruntów jak go posiadali; w takim razie skoro w którym gatunku ziemi lub łąki, otrzymają za lepsze gorsze, wypada ich podług wzoru załączonego pod lit. *B.* ilością za dobroć wynagrodzić.

W razie zaś gdyby skutkiem zamiany, przypadały dla włościan od folwarku grunta lub łąki lepsze, za ich gorsze; mogą im być takowe w ilości mniejszéj podług zasad powyżéj wskazanych wyznaczone, byle zmniejszenie to nie odejmowało możności wydzielenia dla każdéj osady włościańskiéj po jednéj włóce przestrzeni, i byle niepozbawiało włościan więcéj nad $\frac{1}{6}$ część łąk dawniéj przez nich posiadanych.

W wypadku takiego położenia i takiéj szczupłości folwarku, iż włościanie przy oddzielaniu otrzymując w zamian mniéj dobre grunta lub łąki, nie będą mogli być większością przestrzeni wynagrodzeni; gdy wypadkowi temu przeniesienie nawet bez znacznych kosztów budowli folwarcznych zaradzić niezdoła: wtenczas o ile przez to uposażenie włościan pogorszy się, o tyle powinności ich gruntowe zmniejszyć należy.

Ad 3. Gdyby która z urządzać się mających wsi, tak znaczną zajmowała przestrzeń gruntu, iżby włościanie miejscowi zarabiać onéj nie byli w stanie, i z tego powodu sami zmniejszenia ta-

kowéj żądali; po przyjęciu od nich protokólarnéj w téj mierze deklaracyi, zbywającą od uposażenia tychże włościan część gruntu, do wsi przyległéj z dóbr darowanych, powiększenia przestrzeni potrzebującéj, oddzielić wypada. Gdyby zaś nie było wsi przyległéj, lub znajdująca się przydania gruntów niepotrzebowała, i przestrzeń ta inaczéj na korzyść włościan rozrządzić się nie dała, może być takowa do folwarku oddzieloną; — atoli w razie takowego zmniejszenia włościanom przestrzeni, powinności ich gruntowe zmniejszone także być powinny.

Gdzie przy odgraniczeniu dóbr darowanych od dóbr rządowych, włościanie jaką część gruntu utracili, i skarb za to stósowne wynagrodzenie w akcie podawczym obdarowanemu przyznał; przy dopełnianém oddzielaniu należy włościan wynagrodzić za to odpowiedniemi gruntami folwarcznemi, lub o tyle ich obowiązki zniżyć, o ile skarb wynagrodzenia obdarowanemu przyznał.

Ponieważ wieś z folwarkiem żadnéj wspólności mieć niepowinna, przeto gdyby grunta i łąki włościańskie w skutek odgraniczenia lasów darowanych od gruntów włościańskich, w lesie pozostały; wypada włościan za takowe innemi z przestrzeni folwarcznéj w równéj obszerności i dobroci wynagrodzić, lub gdyby się na to zgodzili, powinności ich stósunkowo zmniejszyć; lub nareszcie za poprzedniém zezwoleniem Kommissyi rządowéj przychodów i skarbu na wynagrodzenie przestrzeni do lasów im zajętéj, część lasu stałego dla nich przeznaczyć; w ostatnim jednak wypadku Kommisya rządowa przychodów i skarbu domagać się będzie: aby grunta wiejskie, do lasu odpadłe, bądź przez naturalny, bądź przez sztuczny obsiew na las zamienione były.

Artykuł 3.

Gdzie skutkiem oddzielenia zajęte zostaną włościanom ogrody warzywne lub owocowe, bez możności wynagrodzenia ich innemi podobnemi ogrodami, w ówczas za jeden morg ogrodu wydzielić im należy dwa morgi gruntu II. klassy pszennéj, lub I. klassy żytnéj, a w braku tych, stósunkowe powiększenie gruntów klass innych; prócz tego za drzewa owocowe winni otrzymać wynagrodzenie podług dobrowolnéj umowy, a gdyby ta nienastąpiła, drzewka kosztem obdarowanego w odpowiedniéj liczbie i gatunku, w miejscu przez włościan wskazaném, zasadzone być winny, z doliczeniem wynagrodzenia (jeżeli drzewa rodziły) czteroletniego dochodu, jaki ze sprzedaży i z własnego użytkowania owoców mieć mogli: jeśli zaś drzewa jeszcze nie rodziły, takiéj kwoty, jaka w stósunku lat istnienia drzew w gruncie i prędszego lub późniejszego spodziewanego użytku, będzie przez znawców ustanowioną.

Artykuł 4.

Pastwiska dotąd wspólnie z folwarkiem używane, uledz także powinny oddzieleniu, a to w stósunku utrzymać się mogącego bydła na gruncie folwarcznym i wiejskim. Jeżeliby stósunek ten, a następnie i podział pastwiska w drodze dobrowolnéj ugody niezostał ustanowionym, w ówczas przyjąć należy na każde pięć morgów gruntu ornego i łąk tak folwarcznych jak włościańskich, jednę sztukę bydła, i podług tego stósunku podział pastwisk wykonać.

Gdyby zaś wspólnie używane past-

wisko w żadnéj części włościanom dostać się nie mogło; w takim razie należy im gdzieindziéj wydzielić pastwisko; a gdyby i tego dla braku stósownéj przestrzeni uczynić niebyło można, wynagrodzić ich gruntami lub łąkami w odpowiedniéj obszerności.

Artykuł 5.

Gdzie niema folwarków, lecz tylko wsie jedne od drugich oddzielać wypadnie, wtenczas główną jest rzeczą, aby wspólności wszelkie między wsiami usunąć i w granicach ile może być najprostszych każdą wieś zamknąć, prowadząc działanie to w taki sposób, aby żadna wieś na stratę nie była narażoną. Gdyby jednak przy oddzielaniu wieś jaka poniosła stratę, a druga zyskała, należy strony interessowane pogodzić i ciężary ich gruntowe i podatki stósunkowo uregulować.

Artykuł 6.

Po zgodzeniu się stron na oddzielenie, linije oddzielać mające przestrzenie wsi od folwarku i innych posiadłości, wykréślone być powinny ołówkiem na mappie i literami oznaczone, na gruncie zaś wytknąć je należy palikami tak, aby całe oddzielenie dla stron interessowanych było jawne i widoczne. Nadto potrzeba do tego sporządzić regestr separacyjny podług wzoru lit. *C.*

B. *Podział gruntów włościańskich.*

Artykuł 7.

Skoro w zastósowaniu się do zasad powyższych oddzielenie jednych posiadłości od drugich nastąpi, a tém samém oznaczona będzie przestrzeń, jaką każda posiadłość mieć ma; należy z kolei przystąpić do podziału gruntów i łąk pomiędzy szczegółowych osadników włościan.

Główne warunki tego działania są następujące:

a. Nowym podziałem gruntów niepowinien być żaden osadnik, tak co do ilości, jak i dobroci gruntów, łąk, ogrodów i pastwisk, ukrzywdzonym.

b. Podział gruntów między włościan powinien być kolonialny, tojest każdy osadnik powinien otrzymać wszystkie swe pola, łąki i ogrody, w jednéj ciągłéj przestrzeni.

c. Pastwisko wspólne dla całéj wsi powinno być oddzielnie od gruntów i łąk wyznaczone.

d. Nakoniec włościanom powinna być zostawiona wolność wskazania: jak chcą mieć podział osad uskuteczniony i gdzie pastwisko wyznaczone.

Aby warunkom tym zadosyć uczynić, wypada:

1. Przestrzeń każdéj wsi, jeśli to dotąd nienastąpiło, szczegółowo kazać wymierzyć i w regestrze pomiarowym podług wzoru wykazać, wiele każda pojedyńcza osada włościańska w stanie dotychczasowym zajmuje powierzchni w roli ornéj, w łąkach, ogrodach, pastwiskach, placach budowlanych, drogach i innych nieużytkach. Dla uznania, do jakiéj dobroci gruntów, łąk, ogrodów, każdy włościanin przy wyznaczeniu osad w skutku urządzenia mieć będzie prawo; potrzeba osady włościan, przed urządzeniem przez nich posiadane, co do wszystkich użytków, z jakich się składają, szczegółowo wyklassyfikować, postępując w téj mierze podług zasad w artykule 1. lit. *f.* wymienionych. Klassyfikacyi téj ułożony być ma regestr podług wzoru lit. *G.* Gdy materyał taki zebrany będzie, przystąpi się do projektu nowego podziału osad włościańskich, przyczem gdyby niepodobna było

dać każdéj takiego rodzaju grunta, łąki i ogrody, jakie dotąd miała, wtenczas można je, jak powiedziano w artykule 2. dobrocią za ilość, lub ilością za dobroć wynagrodzić.

2. Dokładne wyjaśnienie włościanom korzyści, jakie z kolonialnego podziału osad wypadają, niemniéj dobrodziejstw, jakie do podobnego podziału są przywiązane; powinno być wstępem do projektu nowego podziału osad wsi każdéj; a że to wykonano, spisany być protokół deklaracyjny włościan, wykazujący, co im objawiono i w jaki sposób objawienie to i projekt im podany przyjęli.

3. Przy nowym podziale osad, te, które okażą się być bez posiadacza, czyli puste, nie mogą być obrócone na uposażenie innych osad, lecz urządzone tak, jakby miały posiadaczy. Wtenczas tylko włączyć je można w poczet przestrzeni przeznaczonéj dla innych osadników wsi, jeśli ta zbyt szczupłe ma grunta i łąki, a niema środka powiększenia jéj takowych.

4. Podział gruntów powinien naprzód zrobiony być ołówkiem na mappie, następnie wytknięty palami na gruncie i włościanom okazany, a ci, gdyby w nim jakich zmian domagali się, i te nie były przeciwne głównym zasadom urządzenia, winny być uwzględnione i wykonane. Od głównych zasad urządzenia w tém tylko można odstąpić:

aa, Jeśli włościanie nie zechcą wspólnego pastwiska, lecz zażądają, aby takowe między nich rozdzielić.

bb, Jeśli pastwiska te niezechcą mieć w jednóm miejscu, lecz dla dogodności osadników w kilku miejscach.

cc, Jeśli łąki nie dadzą się tak podzielić, aby każdy dostał je razem z gruntem, lecz oddzielnie w części lub całości będą musiały im być wyznaczone. Lecz i w takim razie potrzeba:

1) Aby do podzielonych na kilka części wspólnych pastwisk nie należeli wszyscy, lecz tylko każdéj części przylegli osadnicy.

2) I aby łąki oddzielnie im od gruntów osady stanowiących oddane, tak były podzielone, aby każdy osadnik w jednéj nierozdzielnéj miał je całości.

3) Nakoniec, aby drogi i wygony były dla wspólnego użytku wyznaczone.

5. Gdzie we wsi różnéj wielkości będą osady, a włościanie wystąpią z żądaniem równego podziału gruntów, poinformować ich naprzód potrzeba, że spełnienie tego żądania pociągnie za sobą równy podział obowiązków i ciężarów, a gdy i na to zgodzą się, podział żądany do skutku doprowadzić wypada.

6. Osady szkolne i kowalskie, gdzie takowych potrzeba, powinny być przy podziale osad włościańskich w obszerności dla każdéj po półtora morga miary polskiéj gruntu włącznie z placem na zabudowanie powyznaczane, z tym jednak obowiązkiem: aby gdzie się tylko to da wykonać, grunta na to potrzebne wzięte były z przestrzeni należących nie do włościan, lecz do obdarowanego, a tam tylko z przestrzeni włościańskich, gdzie inaczéj téj potrzebie zaradzić nie można.

Podobnież osady dworskie we wsiach będące, jako to: karczemne, młynarskie i t. p., nie mają prawa do powiększenia im przestrzeni, z gruntów dla wsi przeznaczonych, ani też do wspólnych pastwisk włościańskich.

Artykuł 8.

Ponieważ podział gruntów wło-

ściańskich na sposób kolonialny, niema być dla nich przymusowy, lecz dobrowolny; wsie przeto takie, które protokólarnie w sposób jak w artykule powyższym *ad 2* powiedziano, oświadczą się przeciwnemi podobnemu podziałowi ich gruntów, pozostawione być mają w stanie, jak są, z tém tylko zastrzeżeniem, aby części gruntów, łąk i pastwisk, przy oddzieleniu posiadłości do nich przypadłe w zamian, lub też dla lepszego ich uposażenia im przydane, zostały podług ich życzenia między nich podzielone.

Artykuł 9.

W razie zadeklarowania się części wsi jakiéj za podziałem na kolonie, a części za podziałem na pola, wypada temu życzeniu włościan dogodzić, mianowicie: żądających podziału kolonialnego, należy oddzielić od niechcących takowego, i pierwszym wyznaczyć osady podług przepisów artykułu 7, drugich zaś podzielić w sposób, jaki sami za najdogodniejszy dla siebie uznają, ze względem wszakże na przyszłą ich kolonizacyą.

Wspólność, oprócz w pastwiskach, drogach i wygonach, między temi dwoma częściami wsi, żadna być niepowinna.

Artykuł 10.

Gdyby z powodu szczupłości przestrzeni gruntów i niemożności ich powiększenia, włościanie jakiéj wsi nie mogli być dostatecznie przy urządzeniu uposażeni, a w pobliskiéj wsi, do tychże samych dóbr darowanych należącéj, znajdowały się albo osady puste, albo inne przestrzenie od uposażenia włościan miejscowych zbywające, lub też nareszcie właściciel dóbr, część gruntów własnych folwarcznych na to poświęcił; wówczas włościanie nieznajdujący dostatecznego uposażenia w jednéj wsi, mogą być do innéj przeniesieni.

Artykuł 11.

Osady służbowe leśne, wśród gruntów folwarku lub wsi położone, a urzędnikom lub officyalistom leśnym na czynsz oddane; uledz powinny urządzeniu podobnie, jak inne osady włościańskie, z któremi na równém zostają prawie; osady przeto leśne może obdarowany, gdy tego uzna potrzebę, przenieść z jednego miejsca na drugie.

Artykuł 12.

Wszelkie wsie, czynsz płacące, skoro nie są urządzone w sposób artykułem 7. przepisany, podlegają nowemu podziałowi gruntów, jak dopiero cytowany artykuł przepisuje; im również służy prawo nieprzyjęcia nowego podziału, a w takim razie postąpić z niemi wypada podług zasady artykułu 8. Wsie urządzone na sposób kolonialny, mogą żądać zmian w podziale, lecz nigdy z podziału, jaki mają na sposób kilkopolowy.

Artykuł 13.

Po dopełnionym podziale gruntów wsi, wypada każdéj z osobna zrobić regestr podziałowy podług wzoru lit. *D.* i wpisać w niego porządkiem dymów wszystkie osady, z jakich się wieś składa.

C. *Klassyfikacya i ocenienie gruntów włościańskich.*

Artykuł 14.

Trzeciém główném działaniem urządzenia włościan, jest przekonanie się: czyli dotychczasowe ich powinności gruntowe na pieniądze ocenione i w tabelli prestacyjnéj zapisane, odpowiada-

ą czystemu rocznemu dochodowi z ich osad, niemniéj, ile właściciel dóbr za przydane im folwarczne grunta ma prawo od nich pobierać opłaty.

Ponieważ grunta i łąki, jakie włościanie posiadali przed oddzieleniem posiadłości (seperacyą) i nowym podziałem ich osad, powinny być podług przepisu art. 1. lit. *f*. i art. 7. No. 1. rozklassyfikowane; materyał przeto ten użyty być może do ocenienia przestrzeni włościanom oddanych; gdzieby zaś klassyfikacyi podobnéj nie było, wypada ją dokonać podług tych samych zasad, jakie w dopiero wymienionych artykułach są wskazane.

Po uzupełnieniu klassyfikacyi wszystkich gruntów, łąk i pastwisk włościańskich wsi każdéj, oddzielą się w niéj części dla lepszego włościan uposażenia od folwarków przydzielone, od części, które za posiadane przez nich role, łąki przed podziałem osad w zamian oddano, a następnie każda z tych przestrzeni podług właściwych klass i do nich w załączonéj tabelli lit. *E*. zastósowanych cen normalnych, ocenioną zostanie.

Artykuł 15.

Od wyrachowanéj w ten sposób intraty potrąci się:

a, ***Przy dochodzie od przestrzeni przydanéj włościanom z folwarków:***

1. Kontyngens liwerunkowy, jaki stósunkowo do téj przestrzeni, w miarę ogólnéj powierzchni folwarku, od którego odłączoną została, i ogólnéj summy tego podatku, z wyrachowania przypadnie.

2. Opłata za dziesięcinę podobnież stósunkowo jak wyżéj obrachowana.

3. Szóstą część całego dochodu wyrachowanego z przestrzeni przydanéj, jako fundusz na nieprzewidziane w gospodarstwie wypadki, utrzymanie budowl i inne podobne.

b, ***Przy dochodzie z przestrzeni właściwie do włościan należnéj:***

1. Kontyngens liwerunkowy, jaki włościanie dotąd opłacali.

2. Podymne wiejskie z potrąceniem folwarcznego, gdyby gdzie podatek ten wspólnie był opłacany.

3. Szarwark drogowy, uiszczany przez włościan w gotowiznie.

4. Dziesięcinę należną z gruntów wiejskich.

5. Nakoniec jak wyżéj powiedziano *ad a*, No. 3. szóstą część całego dochodu z przestrzeni wiejskiéj na nieprzewidziane wypadki.

c, ***Przy dochodzie wyrachowanym z przestrzeni przypadłéj od wsi jakiéj ościennéj***, potrąca się także ciężary i podatki, jak powiedziano *ad a*, jeśli obowiązek ten był do nich przywiązany.

d, Nareszcie ***od dochodu z przestrzeni, które żadnym opłatom nie podlegały***, potrąci się tylko $\frac{1}{6}$ część dochodu na nieprzewidziane wypadki.

Po strąceniu podatków i ciężarów przy przestrzeniach *ad a, b, c*, i *d* wymienionych; pozostanie z każdéj dochód czysty, który z przydanéj włościanom części ziemi od folwarków stanowić będzie dla dziedzica dochód roczny, jaki od włościan będzie miał prawo pobierać, a z posiadanych dawnych części przez włościan, stanowić będzie dochód czysty roczny do porównania z obowiązkami ich dotychczasowemi, w tabelli prestacyjnéj zapisanemi i na pieniądze obliczonemi.

Nadmienia się przytém, iż z przydaną przestrzenią od wsi ościennych, przechodzą na nowych posiadaczy obo-

wiązki gruntowe, do niéj przywiązane; temi więc obowiązkami, powinności w tabelli prestacyjnéj wsi urządzanéj zapisane, zwiększyć do porównania należy.

Artykuł 16.

Porównanie wykona się w ten sposób, iż przez ilość przestrzeni w morgach polskich, przez każdą wieś posiadaną (z wyjątkiem gruntów od folwarku przydanych), podzieli się: raz summa ogólna obowiązków włościańskich na pieniądze w tabelli prestacyjnéj obrachowana, a drugi raz summa podług zasad rządowych z przestrzeni im w zamian za dawną przez nich posiadaną oddanéj wykazana; z któréj zaś z tych dwóch summ dochód z morga okaże się niżéj, ten przyjęty być ma za podstawę do obrachowania czynszu.

Wzór podobnego wyrachowania, odnoszący się do przepisów Art. 14., 15. i 16., znajduje się w załączeniu pod lit. *F*.

Artykuł 17.

Gdy w skutek wyżéj wymienionego porównania wiadomo już będzie, jaka summa stanowić ma podstawę czynszu, przyda się do niéj dochód z przestrzeni od folwarków przydzielonych, podług zasad rządowych obliczony, a obie summy razem dodane, podzielą się na szczegółowe kwoty, czynsz szczegółowych osad stanowić mające, a to podług sposobu wskazanego wzorem lit. *G* i *H*. Po uskutecznieniu zaś tego podziału, każdy osadnik zawiadomiony być ma, co w razie oczynszowania płacić w gotowiznie właścicielowi będzie, a następnie ułożoną zostanie tabella prestacyjna, podług wzoru lit. *J*., która się włościanom każdéj wsi wręczy.

Przy podziale czynszu i układaniu tabelli prestacyjnéj, zachować należy następujące warunki:

a, Lubo podział czynszu zastósowany być winien do obszerności i dobroci gruntów, łąk, ogrodów i pastwisk, przez każdego osadnika posiadanych, przecież gdyby włościanie sądzili, że nie jest dla nich dogodny, i jednozgodnie zaproponowali inny, przyjąć go wypada.

b, Jeżeli urządzenie wsi nastąpi przed terminem ostatecznym, do oczynszowania włościan przepisanym, właściciel dóbr ma prawo wymagać od nich aż do pomienionego terminu wykonywania tych samych obowiązków, jakie przed urządzeniem odbywali; wpisać więc je potrzeba do tabelli prestacyjnéj, z ocenieniem ich na pieniądze tak jak były ocenione w tabelli wręczonéj właścicielowi przy akcie podawczym.

Gdyby wartość tych obowiązków przy któréj osadzie okazała się wyższą nad dochód wyrachowany na czynsz, obowiązki te do wysokości czynszu umniejszyć potrzeba; gdyby zaś czynsz okazał się wyższy, przewyżkę winien osadnik dopłacać w gotowiźnie.

Odbywania podobnych powinności zastósować się powinny do regulaminu zapisanego przy tabelli prestacyjnéj, która właścicielom w czasie robienia aktu tradycyjnego wręczoną została.

c, Podatki i ciężary gruntowe, ciążące wieś urządzoną, powinny być przy ustanowieniu dla każdego osadnika wysokości czynszu, stósunkowo między osady podzielone i do tabelli prestacyjnéj zapisane, stósunek zaś ten ma być następujący:

aa, Kontyngens furażowy rozciągać się winien tylko do ilości morgów gruntu ornego lub łąk.

bb, Dziesięcina tylko do ilości morgów gruntu ornego.

cc, Podymne do dymów istniejących we wsi.

dd, Szarwark drogowy podobnież do dymów wiejskich.

Osady dworskie, jako to: karczmy, kuźnie i t. p., skoro się we wsi znajdują, do ponoszenia stósunkowego podatków i ciężarów gruntowych są obowiązane.

d, Ponieważ włościanie mają prawo wykupić się z czynszu i w tenczas są w obowiązku płacić skarbowi kwartę, wypada przeto wyrachować kapitał, spłacić się na taki przypadek winny i wysokość kwarty ustanowić. Zasadą do tego będzie, iż $\frac{3}{4}$ wysokości obrachowanego czynszu z każdéj osady pomnożone przez 20, stanowić będzie kapitał spłacalny, a $\frac{1}{4}$ część pomniejszonego czynszu, kwartę stałą dla skarbu. Te obie summy w właściwéj rubryce przy każdym osadniku do tabelli prestacyjnéj zapisane być mają. Wzór do podobnéj tabelli znajduje się w załączeniu pod lit. *J*.

e, Gdy tabelle prestacyjne urządzenia wsi ułożone zostaną, wypada przy każdéj zarezerwować fundusz na wynagrodzenie sołtysa, mianowicie:

aa, We wsi, która obejmuje w sobie do 10 osad rolnych. . . Złp. 18.

bb, We wsi, obejmującéj do 25 osad rolnych. . . . . Złp. 24.

cc, We wsi, mającéj do 30 osad rolnych. . . . . Złp. 30.

dd, We wsi, obejmującéj do 60 osad rolnych. . . . . . . Złp. 36.

ee, We wsi, która ma do 80 osad rolnych. . . . . Złp. 42.

ff, Nakoniec we wsi, która ma więcéj nad 80 osad rolnych. . . Złp. 48. rocznie.

Przy wsiach, gdzie już przez skarb było wyznaczone wynagrodzenie dla sołtysów przed oddaniem dóbr obdarowanemu, takowe pozostaje bez zmiany, jeśli jest wyższe nad zasadę podaną; gdyby zaś było niższe, ma być wedle wskazanéj zasady ustanowione.

Zarezerwowanie pomienionego funduszu nastąpi w taki sposób, iż od ogólnéj summy czynszu wsi każdéj potrąci się wynagrodzenie dla sołtysa, a ten z włościan, który obrany będzie sołtysem, o tyle, ile pomienione wynagrodzenie wynosi, płacić będzie dziedzicowi mniéj czynszu, lub stósunkowo mniéj powinności odbywać.

Artykuł 18.

Gdyby przy oddzieleniu posiadłości dostały się włościanom od folwarku lub wsi przyległéj za grunta i łąki czyste, przestrzenie zarosłe: te powinny być przy klassyfikacyi uważane, jakby były czyste i użyteczne, i pomieszczone w téj klassie i w takim rodzaju użytku, do jakiego się po wykarczowaniu policzyć będą mogły. Właściciel zaś dóbr obowiązany będzie, albo pomienione przestrzenie zarosłe własnym nakładem kazać wykarczować i do użytku wskazanego w klassyfikacyi przyprowadzić, lub téż podług dobrowolnéj zgody osadników, którzy te zarośle dostaną, wolnemi latami, wynagrodzeniem pieniężném, lub w inny sposób zaspokoić.

Gdyby zaś w takim przypadku włościanie chcieli zarośle podobne zachować sobie jako las, lub téż w gruntach dawnych zostawiwszy części drzewem okryte na tenże użytek, chcieli je na zawsze w tym stanie zostawić, w takim

przypadku właściciel dóbr uwolniony jest od obowiązku karczunku, lub wynagrodzenia włościan jak wyżéj powiedziano, a przestrzenie na las zostawione, powinny być tak klassyfikowane i ocenione, jakby były czyste i do użytku rolnego sposobne.

Artykuł 19.

Osady puste tak mają być ocenione, jakby miały osadników; ten zaś, który ich aż do stałego osiedlenia używać będzie, ponosić ma ciężary gruntowe, płacić podatki, i wykonywać obowiązki, do tychże osad przywiązane.

Artykuł 20.

W przypadku przewidzianym w art. 8., skoro wieś niechcąca kolonialnego urządzenia, otrzyma dodatek gruntów folwarcznych, ten powinien być rozklassyfikowany i oceniony podług zasady art. 14. i 15.; a ile z niego który osadnik będzie miał udziału, o tyle do opłaty dodatkowego czynszu w gotowiznie podciągniętym być powinien. Regestr klassyfikacyjny i podziałowy dodanéj w ten sposób przestrzeni, niemniéj dodatkowa tabella prestacyjna, powinny być sporządzone; ostatnia zaś włościanom wręczona. Przy téj czynności przepis art. 17. (o ile tu się da zastósować,) wykonany być powinien.

Artykuł 21.

Trudności napotykane przy podziale, klassyfikacyi i ocenieniu gruntów włościańskich, niemniéj zachodzące przy ustanowieniu należnego czynszu od szczegółowych posiadaczy, przy podziale podatków i t. p., taką drogą załatwione zostaną, jak powyżéj art. 1. i lit. *e.* przepisuje.

(Dalszy ciąg nastąpi.)

Tartak.

Ponieważ coraz bardziéj zwracają uwagę na korzystność z spadku wód, a w wielu miejscach w naszym kraju korzystniejszym bywa tartak, aniżeli młyn wodny, załączam rysunek tartaka, z 7miu figur złożony:

a. Oznacza korytor, w którym woda przepływa.

b. Pomost rzucony przez nie.

c. Pogrodki.

d. Koło korczynowe, którego szczegóły pod Nrem 5. wraz z skalą pod Nrem 5. i 6.

e. Wał, na którym leży.

f. Koło zębate, którego szczegółowy rysunek znajdziesz pod Nrem 6. i 7. wraz ze skalą odpowiednią pod Nrem 7.

g. Zęby palcate, osadzone na wale *h.*, któren za pomocą korby *t.* podnosi i zniża piłę *y.*

Na tymże wale osadzone koło rozpędowe *i*: koło *f* obraca wał *m* za pomocą koła palcatego *k*.

Na wale *m* osadzone jest koło *n*, obracając wał *p*, za pomocą kółka *o*.

Na wale *p* osadzone jest koło *o* obracające wał *r* za pomocą zębów na nim będących.

Wał *r* obraca kółko żelazne *s*, które przez kommunikacyą *u* służy do hamowania klocu drzewa, leżącego na wózku *x* w czasie, gdy go piła *y* ma przerzynać.

g rysunek ściany szpuntbalowéj pod kołem.

Z rysunek szopy, w któréj tartak się mieści.

aa rysunek koła do windowania drzewa.

CENY

na rok 1841. rozmaitych wyrobów cegielni Pana Bolcego w Salcmünde nad rzeką Salą blisko Hali.

tal. sgr. fen.

1. 1000 sztuk prasowanych, szarych i brunatnych klinkerów, zdatnych do budowli wodnych, 11 1|2'' długich, 5 1|2'' szerokich, 2 1|2'' grubych . . 16 =

2. 1000 sztuk podobnych, 10'' długich, 4 5|6'' szerokich, 2 1|2'' grubych, . . . 12 = 15 =

3. 1000 = żółtych lub czerwonych klinkerów, prasowanych i tęgo wypalanych, w tych samych wymiarach, ... 14 = = =

4. 1000 = cegieł do budowania studni, szczególnie wypalanych, z zewnętrznéj strony 10'', z wewnętrznéj 8'' długich, 5 1|2'' szerokich, 3 1|2'' grubych, . 20 = = =

5. 1000 = = do sklepienia, 11 1|2'' długich, 5 1|2'' szerokich, 2 1|2'' od góry, a od dołu 1'' grubych . . . . 13 = 20 =

6. 1000 = = do sklepienia, 10'' długich, 4 5|6'' szerokich, 2 1|2'' od góry, a od dołu 1'' grubych, ... 10 = = =

7. 1000 = zwyczajnych czerwonych cegieł, dobrze wypalanych, także dźwięk wydających, 11 1|2'' długich, 5 1|2'' szerokich, 2 1|2'' grubych . . . 13 = 10 =

8. 1000 = takichże, 10'' długich, 4 5|6'' szerokich, 2 1|2'' grubych . . . . 10 = = =

9. 1000 = porowatych cegieł, t. j. (wypalanych z trocinami, lub brunatnym węglem) 9'' długich, 4 1|2'' szerokich, 2'' grubych, ... 8 = = =
do murowania ścian wewnętrznych, dla szczególnéj lekkości, bardzo stósownych i nieważących jak połowę co zwyczajne cegły.

10. 1000 = cegieł na ognisko i na główne działanie ognia wystawionych, a *russische Essensteine* zwanych, które przy dobrém urządzeniu zewnątrz 16'' w kwad. zajmują, a wewnątrz mają 7'' otworu, są zaś 2 1|2'' grube, tak, iż 1000 sztukami 52' wysoko wybudować można. . . . 15 = = =

11. 1 sztuka wierzchniego gzymsu, 11'' długa, 3'' szeroka, czerwona lub żółta, . . = = = 9

12. 1 = średniego gzymsu, 11 1|2'' = 5 1|2'' = = = = . . = = = 6

13. 1 = spodniego gzymsu, 11'' = 3'' = = = . . = = 1 =

Inne gzymsy robią się na obstalunek.

14. 1 = czerwonych flisów na podłogi, 8ściennych, 1' średnicy. . . . . = = 1 6

15. 1 = = = = 6ścienn., z białą różyczką w środku, 10'' średnicy = 3 =

16. 1 = = lub białych flisów na podłogi, 4ścienn , 5'' w kwadracie . . = = = 6

17. 1 = = flisów z gwiazdką białą, na podłogi, 10'' w kwadracie. . . = = 3 =

18. 1 = = = z różyczką białą, = = 10'' w kwadracie. . . = = 3 =

19. 1000 sztuk dachówek, z zaręczeniem na trwałość przy transporcie i za pięcioletnie leżenie na dachu . . . . 7 = 15 =

20. 1 gąsior, 15'' długi, 6'' i 4'' wewnątrz szeroki . . . . . . = = 1 =

21. 1 gąsior na luki w dachu sposobny, z 8'' otworu mający . . . = = 6 =

22. 1 gąsior z dwojakiego kształtu, z 4'' otworu . . . . = = 2 6

23. 1 sztuka gzymsu nad okna łamanego, 14'' w kwadracie . . . . = = 15 =

24. 1 = = = = łamanego, 12'' w kwadracie . . . . . = = 10 =

25. 1 = = = = niełamanego, tylko ciągłego, według tego samego modelu . = = 5 =

26. 1 = stopy bieżącéj gzymsu nad okna, 7 – 8'' wysokości, 1—1 1|2'' grubości . . = = 2 6

27. 1 rura długa 2', środkowéj obszerności 4'', grubości 1'', do wyprowadzenia dymu z kominów i domów roślinnych . . . . = = 6 =

28. 1 = zgięta, służąca na połączenie dwóch prostych . . . . . = = 9 =

29. 1 kachel nieglazerowany, gładki . . . . = = 1 =

30. 1 kachel narożny . . . . = = 1 6

31. 1 kachel gzymsowy nad piec . . . . = = 2 =

32. 1 kachlowy piec, 7' wysoki, 3' długi, 1 1|2' szeroki. . . . . . 4 = 15 =

33. 1 całkowity piec kachlowy, 7' wysoki, 21'' długi, 10 1|2'' szeroki . . . . 3 = 15 =

34. 1000 sztuk ogniotrwałych cegieł, 10'' długich, 4 5|6'' szerokich, 2 1|2'' grubych, prasowanych i ostrokańciastych . . . . 15 = = =

35. 1 sztuka cegły 10'' w kwad., a 2 1|2'' grubości, do pieców od chleba . . . = = 2 =

36. 1 rusta na ognisko, w którém węglem brunatnym palą, 18'' długości . . . = = 4 =

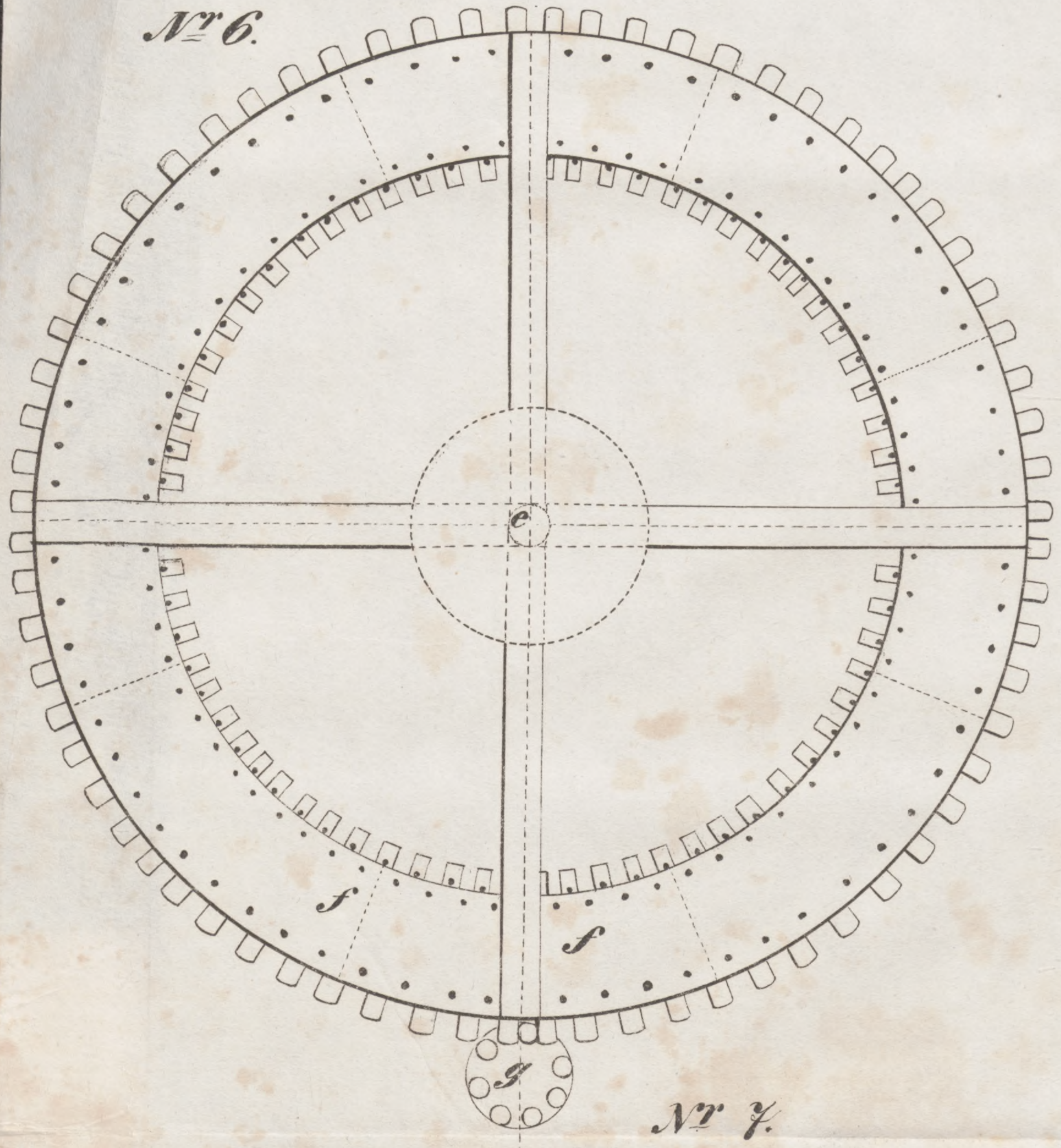
37. 100 sztuk białych platów piecowych, 12'' długich, 6'' szerokich, 1'' grubych . . 1 = = =

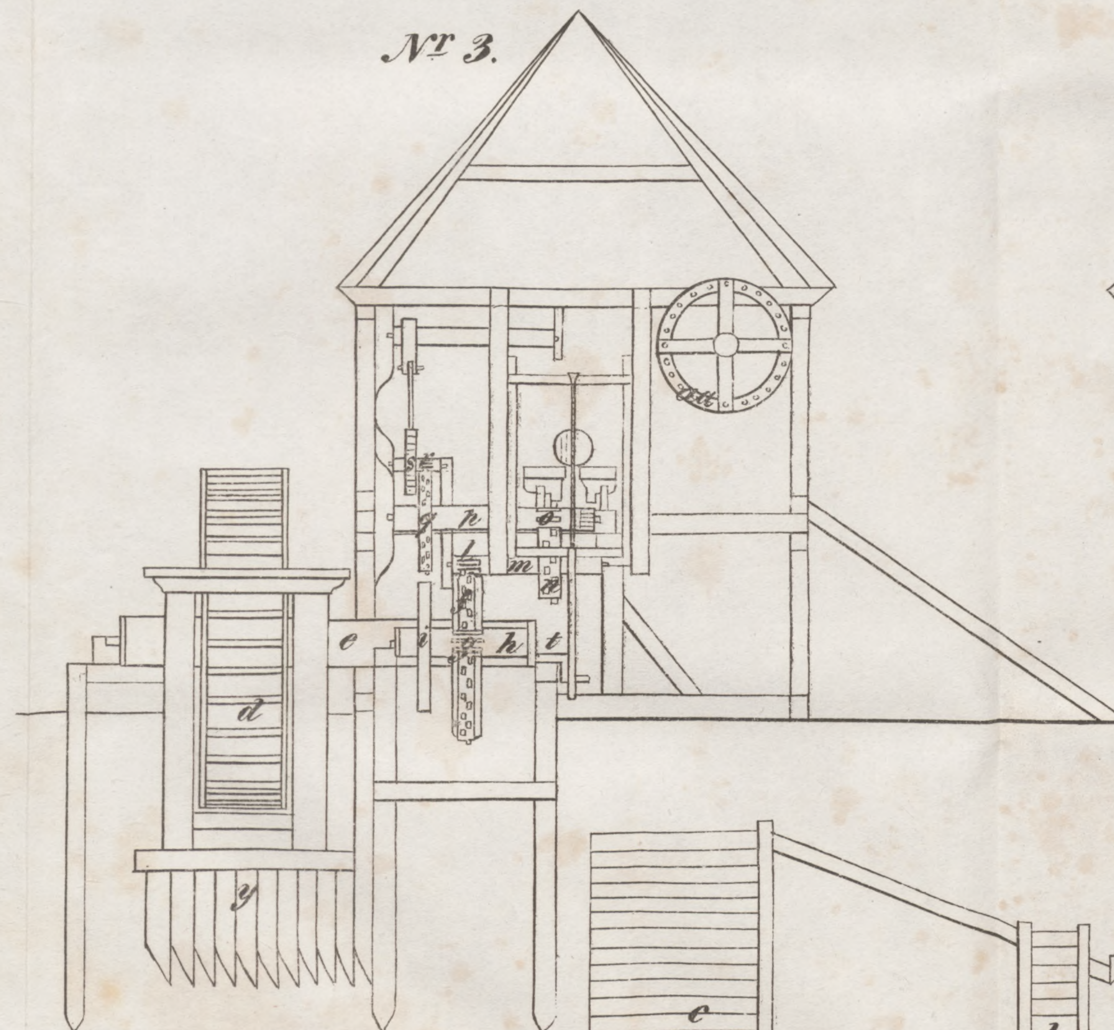
1 winspel wapna, co wydaje 90 stóp sześciennych po zgaszeniu . . . . . 6 = = =

Rysunek Tartaku.

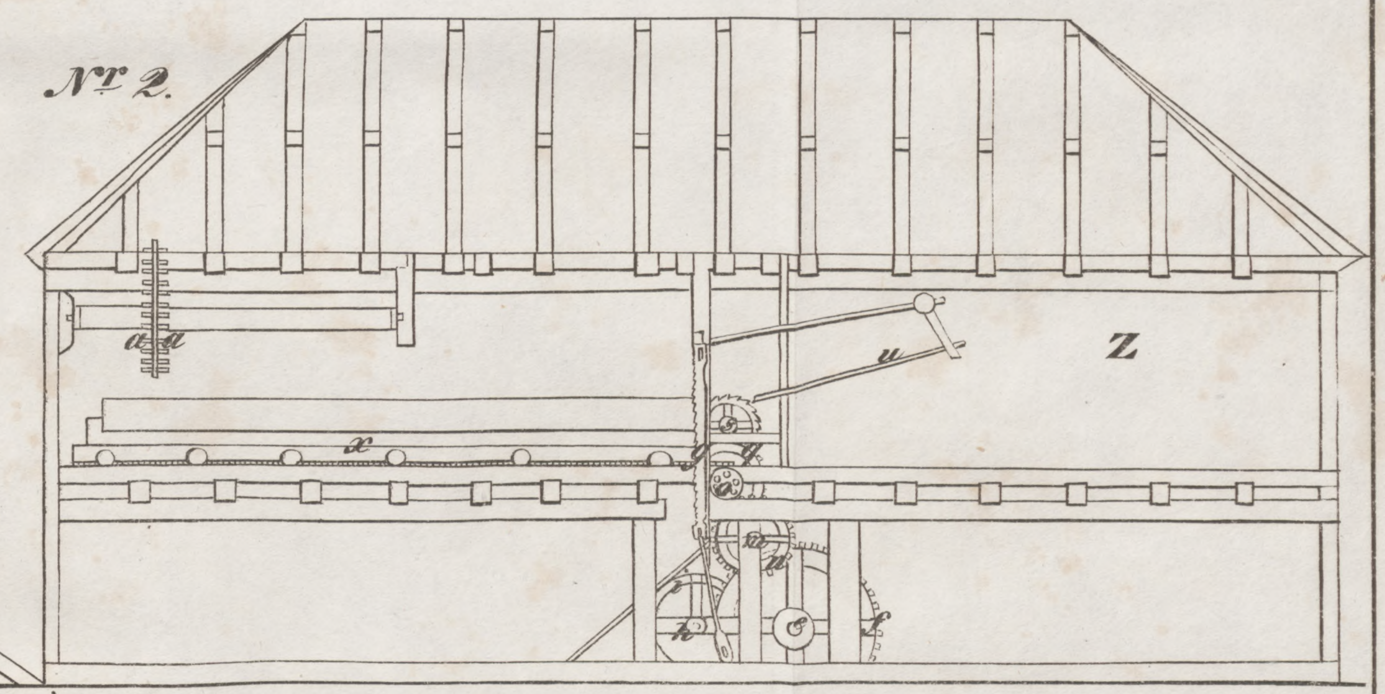
Nr 6.

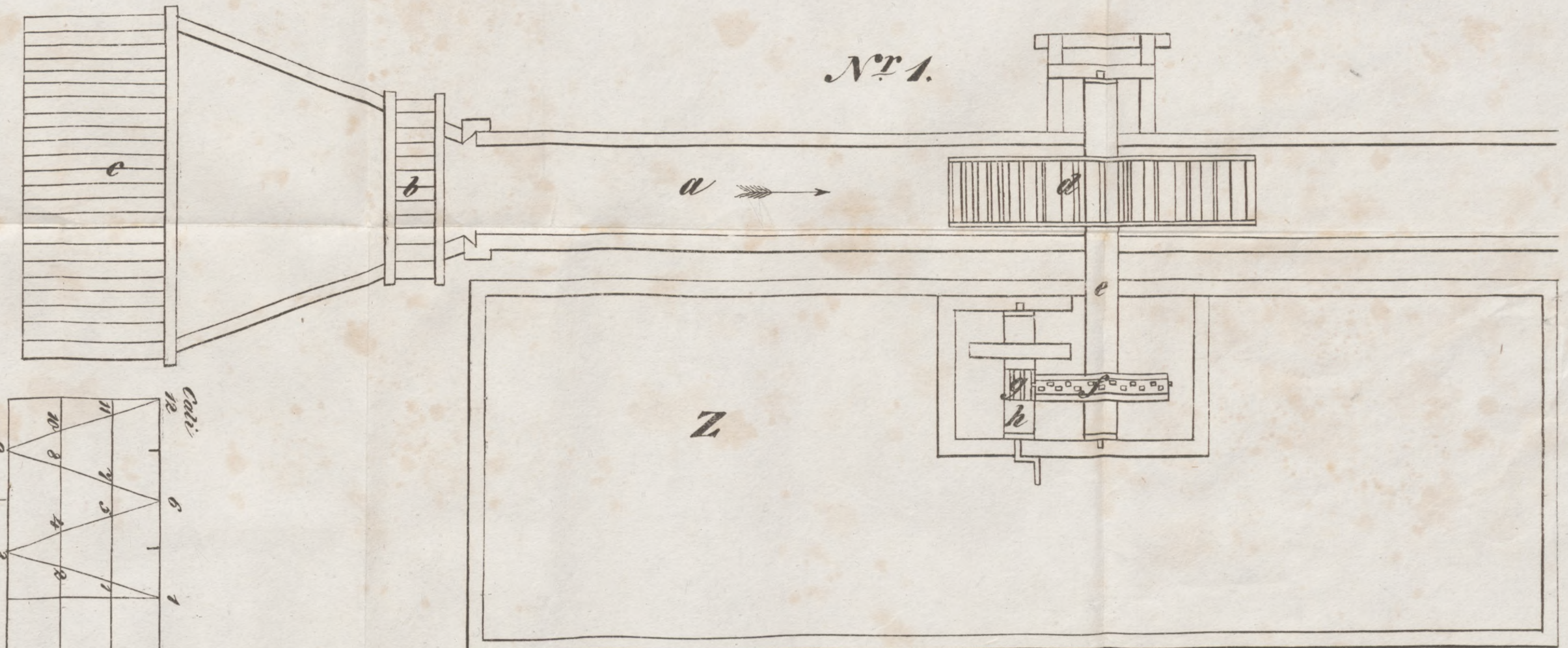
Nr 3.

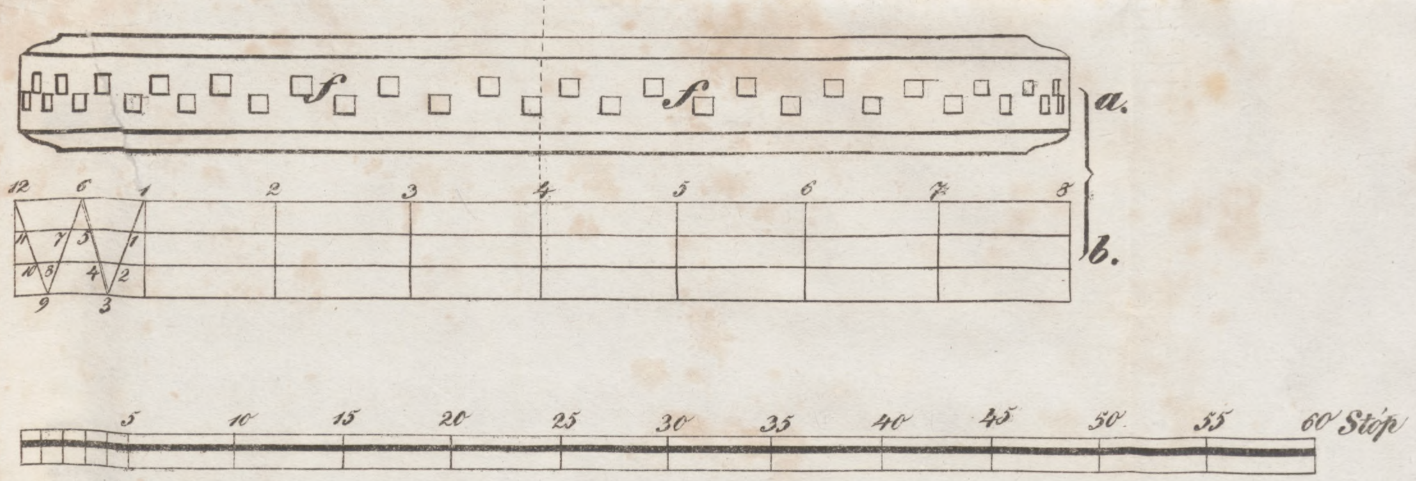
Nr 2.

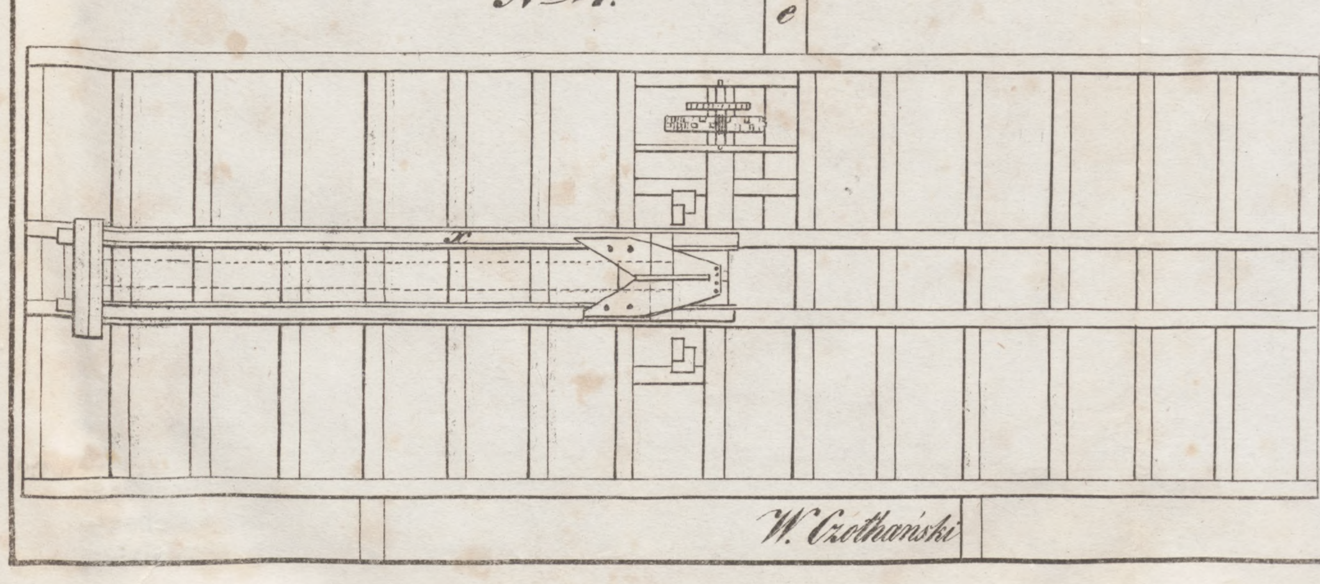
Nr 1.

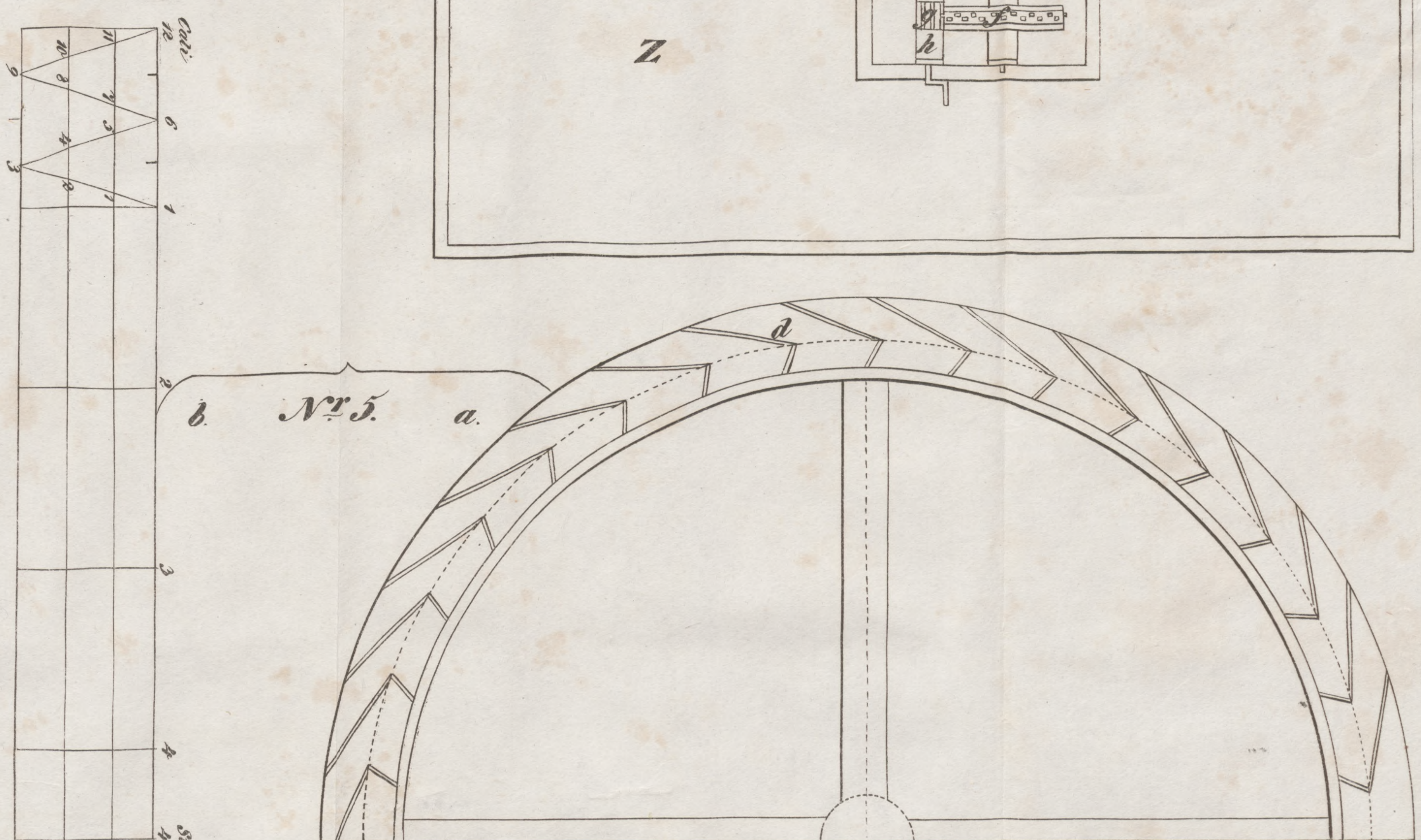
Nr 7.

Nr 4.

Nr 5.

W. Czethański